

ПРОБЛЕМИ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ПІСЛЯ ЯДЕРНИХ ВИПРОБУВАНЬ В ІНДІЇ ТА ПАКИСТАНІ

ГАЛАКА С. П.,
кандидат історичних наук, доцент

Інститут міжнародних відносин
Київського університету
ім. Тараса Шевченка

Драматичні події кінця 80-х - початку 90-х років стали потрясінням для всієї системи міжнародних відносин, що розвивалася після 1945 року на тлі конфронтації двох блоків. Ця конфронтація базувалася на ядерному стримуванні.

Крах біполярної моделі світу після завершення “холодної війни” та розпаду СРСР різко знизив значення та роль ядерної зброї у сучасному світі. Річард Беттс писав нещодавно у журналі “Форін Ефейрс”, що зброя масового знищення “буде зброєю слабких - держав або угруповань, які у воєнному сенсі в кращому випадку відносяться до другорядних”¹. Ілюстрацією справедливості цієї тези є тенденція все більше спиратися на ядерну зброю в оборонній галузі, характерна для Росії після розпаду СРСР, що є відбиттям її слабкості.

Припинення конфронтації зробило можливими безпрецедентні позитивні зрушення у справі нерозповсюдження ядерної зброї, але й викликало до життя нові проблеми і загрози у цій галузі.

Випробування ядерної зброї, здійснені Індією та Пакистаном у травні 1998 року, навряд чи можна назвати неочікуваними, хоча час їх проведення виявився несподіваним для провідних країн світу.

Результатом травневих випробувань для справи нерозповсюдження ядерної зброї стала докорінна зміна всієї ситуації, а режим “горизонтального” нерозповсюдження, на думку А.Бакланова, начальника відділу Департаменту Близького Сходу та Африки МЗС Росії, “практично завис”².

Під загрозою опинилася і доля Договору із всеосяжної заборони ядерних випробувань (ДВЗЯВ), оскільки без участі Індії та Пакистану цей Договір не зможе увійти в силу.

Ядерні випробування, проведені Індією та Пакистаном, викликали негативну реакцію та засудження переважної більшості членів

міжнародної спільноти та міжнародних організацій.

Коммюніке “вісімки”, опубліковане після Лондонської зустрічі, що відбулась 12 червня, засуджує ядерні випробування Індії та Пакистану як такі, “що суперечать глобальним зусиллям з ядерного нерозповсюдження та ядерного роззброєння”. У Коммюніке підкреслюється, що “нещодавні індійські та Пакистанські випробування не змінюють визначення держави, що володіє ядерною зброєю, у ДНЯЗ і, таким чином, незважаючи на ці випробування, Індія та Пакистан не мають статусу ядерної держави у відповідності з ДНЯЗ. Ми закликаємо Індію та Пакистан приєднатися до ДНЯЗ як він є, без будь-яких умов”³.

Така реакція, вочевидь, мала продемонструвати твердість та безальтернативність існуючих “правил гри”. На практиці, однак, вона видається дещо штучною та нелогічною, бо ж чи варто очікувати від Індії та Пакистану приєднання до ДНЯЗ у якості держав, що не володіють ядерною зброєю, після випробувань, якщо вони не зробили цього раніше, та ще й “без будь-яких умов”?

Аналіз реакції провідних гравців на міжнародній арені на ядерні випробування, здійснені Індією та Пакистаном, свідчить про суттєві розбіжності навіть серед членів “ядерного клубу”. В той час, як Сполучені Штати ввели, у відповідності зі своїм законодавством, економічні санкції проти Індії та Пакистану, Велика Британія коливалась щодо введення санкцій, Франція та Росія зайняли відмінну позицію і виступили проти санкцій⁴.

Заступник начальника Департаменту безпеки та роззброєння МЗС Російської Федерації Б.Квок відмічав, що “Росія з самого початку була проти запровадження будь-яких санкцій проти Індії та Пакистану, оскільки вони, на нашу думку, не виправдані як з точки зору міжнародного права, так і з гуманітарної точки зору”⁵.

Відмова Росії підтримати санкції проти Індії має як економічну мотивацію, так і політичну, вірніше геополітичну. Економічні мотиви пов'язані перш за все з тим, що Індія є одним із головних і перспективних торгових партнерів Росії, активно закуповує у неї зброю і є важливим джерелом замовлень для російського ВПК. Втрата такого ринку збуту була б важким ударом по російській економіці.

В геополітичному плані Росія розглядає Індію як свого партнера і один із нових центрів сили, становлення яких вона схильна підтримувати в рамках стратегії, спрямованої на формування багатополярного світу на протипагу спробам Сполучених Штатів зміцнити своє лідерство у посткомуністичному світі. До того ж, Росія не бажає створювати прецедент, побоюючись, що й вона може стати мішенню подібних санкцій у майбутньому.

Санкції як засіб тиску на Індію мають обмежені можливості, бо Індія є самодостатньою країною, якій санкції не здатні завдати у

створенні систем ядерної зброї, хіба що затримати реалізацію подібних планів. Міжнародно-правові засади для введення санкцій фактично відсутні, оскільки як Індія, так і Пакистан постійно відмовлялись підписати як ДНЯЗ, так і ДВЗЯВ. Можна погодитись з російським дослідником В.Орловим, який стверджує, що Індія і Пакистан проводили послідовну політику, відмовляючись підписати ДНЯЗ, і тому вони ніяких угод не порушували⁶.

Посередньо низьку ефективність санкцій фактично визнали й США, відмінивши на початку листопада 1998 року деякі з них⁷.

Альтернативна стратегія “контррозповсюдження” ядерної зброї, яка має численних прибічників у США, не тільки не має достатнього правового обґрунтування, але потенційно може створити ще більші загрози міжнародній безпеці, призвести до масштабної дестабілізації у світі. Силові акції, особливо якщо вони не будуть санкціоновані Радою Безпеки ООН, не отримають підтримки світового співтовариства і несуть із собою ризик розколу серед п'ятірки ядерних держав.

Звинувачення на адресу Індії у підриві існуючого режиму нерозповсюдження ядерної зброї та спроби пояснити ядерні випробування, здійснені цією країною, внутрішньополітичними причинами чи спробами здобути статус великої держави не дають відповідь на головне запитання: чому існуючий режим нерозповсюдження ядерної зброї не просто зазнав сильного удару, але й саме його існування знаходиться під загрозою?

Сучасна система режимів нерозповсюдження базується на волі головних ядерних держав та системі регулятивних й обмежувальних заходів, які забезпечуються інспекціями та засобами дистанційного контролю. Однак головною проблемою існуючої системи є не окремі недоліки власне режимів, а нездатність ядерних держав враховувати національні інтереси потенційних розповсюджувачів, спроби використання існуючих режимів як інструментів проти конкурентів та політичне мотивування акцій, що шкодять режиму нерозповсюдження.

Спроби спиратися на примус та заходи контролю без врахування дійсних проблем безпеки та пошуків відповідних рішень і призвели до нинішньої кризи режиму нерозповсюдження.

Видається очевидним, що перед світовим співтовариством у цілому і перед офіційно визнаними ядерними державами зокрема постала проблема вибору подальших зусиль у сфері нерозповсюдження ядерної зброї. Які підходи належним чином врахують існуючі реалії і здатні передбачити ризики у цій надто важливій для світової безпеки справі?

Вибір на користь збереження існуючого режиму, що передбачає збереження його основи - ДНЯЗ - мусить неодмінно передбачати радикальні кроки у напрямку ядерного роззброєння.

Якщо ж буде обраний шлях пошуків нових домовленостей щодо

ядерного нерозповсюдження, то слід чітко уявляти і намагатися нейтралізувати всі із цим пов'язані потенційні ризики.

Успіх чи невдача справи нерозповсюдження ядерної зброї вирішальним чином залежатиме від зусиль ядерних держав, їх здатності та бажання враховувати інтереси інших важливих гравців на цій арені, діяти в інтересах безпеки всього людства.

ПОСИЛАННЯ

¹ Richard K. Betts. The New Threat of Mass Destruction // Foreign Affairs. - Jan./Feb., 1998. - Vol. 77. - № 1. - P. 27.

² Бакланов А. После ядерных взрывов в Индии и Пакистане // Международная жизнь. - 1998. - № 7. - С. 21.

³ Communique of the Group of Eight (London, 12 June 1998). // Programme for Promoting Nuclear Non-Proliferation Newsbrief. - 2nd Quarter 1998. - № 42 (Insert). - P. 11.

⁴ Известия. - 1998. - 21 мая; 2 июля.

⁵ Квок Б. Ядерные испытания в Индии и Пакистане // Международная жизнь. - 1998. - № 8. - С. 37.

⁶ Орлов В. После Похрана // Ядерный контроль. - Москва. - Май-июнь, 1998. - № 3. - С. 3.

⁷ Sridhar Krishnaswami. U.S. To Lift Some Sanctions Against India, Pakistan. // The Hindu, International Edition. - Nov. 14, 1998. - P. 1.